

kreditnih bank v Furlaniji-Juljski krajini, ki pa daje še osnovne podatke tudi za sodobno evropsko združništvo. Iz njih je razvidno, da je združno gibanje še vedno ne le živo, ampak tudi pomemben gospodarski dejavnik.

Zadnje poglavje ima naslov *Slovenske banke na Primorskem*. Vsebina presega naslov, saj gre v bistvu za nekakšno zgodovino tega področja slovenskega ozemlja, gledano skozi oči gospodarskega strokovnjaka. Povedano drugače: Slovenci so gradili po mestih narodne domove, Goričani Trgovski dom. In v stilu te tradicije je napisano tudi Waltritschevo besedilo. Dragoceni so predvsem tisti deli prikazov gospodarske preteklosti Primorske (poudarek je seveda na Goriški), ki pokažejo, kaj so zakrivali fašisti, kaj pa sami Slovenci. Kljub izjemno težkim časom lokalni politiki niso zmogli toliko daljnovidnosti, da bi presegli stara idejna nasprotja. Tako so k uničenju tamkajšnjega slovenstva prispevala ne le stara liberalno-klerikalna nasprotja, ampak celo prepri znotraj klerikalnega tabora. Tako človek še bolj občuduje vodstvo ene preživelih slovenskih denarnih ustanov, Kmečke banke, ki je preživela brez hujših pretresov tudi najtežje čase, mogoče predvsem zaradi umirjenega poslovanja.

Tudi po II. svetovni vojni slovenskemu bančništvu v Italiji ni bilo lahko. Ta država ima do slovenske manjšine vedno skoraj identičen odnos, čeprav »črno« vladno zamenja »rdeča«. Slovenske banke ob naši zahodni meji so znale izrabiti obmejno lego in prednosti mednarodne trgovine, niso pa bile imune pred nekaterimi balkanskimi manirami. Najhuje se je zgodilo v Trstu (ta se je od Goriške vselej razlikoval), kjer je propadla Tržaška kreditna banka. Bolj kot razpad Jugoslavije je k temu prispeval propad komunizma, na katerega so bile nekatere slovenske tržaške strukture zelo navezane. Številni zato še danes niso sposobni pogledati resnici v oči. Zgodovina slovenskega bančništva povsem nedvoumno kaže, da je italijanska država prav pikolovsko iskala napake pri slovenskih denarnih zavodih, da je imela dvojna merila, da je bila do njih sovražno razpoložena, toda to ni bila skrivnost. Zato je povsem neodgovorno, če so ji nekateri slovenski bančni funkcionarji dajali povode, da je proti njim ukrepala.

Knjiga Marka Waltritscha je za zgodovinarje izjemno pomembna prav zaradi avtorjevih širokih obzorij in strokovnosti. Te prevagajo tudi nekatere manjše zgodovinske spodsrljaje. Poslej bo o slovenskem združnem bančništvu lahko mnogo lažje pisati sintetične članke. Želeti pa bi bilo, da bi po knjigi segali tudi slovenski združniki. Iz knjige bi se lahko naučili, kako je treba poslovati v razmerah resnične konkurenčnosti, kako se vključevati v tuja združna in bančna združenja, pa vendar ohraniti slovenskost zavoda. To, kar so na gospodarskem področju prestali Primorci, našo državo še čaka. Panika ni potrebna, pamet pa. Slovenske združne banke onkraj državne meje so namreč integralni del italijanskega bančništva, a vendar še vedno toliko naše, kolikor je vitalna tamkajšnja naša narodna skupnost.

Stane Granda

Vera Hutař, *Žrtvovana (Zamolčana resnica o Leopoldini Mekina)*. Novo mesto : Dolenjska založba, 1998. 194 strani.

O Leopoldini Mekini kot protagoniski tragičnega vdora slovenske politične policije v ljubljansko OF in KP oziroma, kakor so ga takrat imenovali, »provale« januarja 1945 je bilo že veliko napisanega. V sedemdesetih letih sta o tem pisala Mira Svetina – Vlasta¹ in Karel Forte.² Ljubljanskim aktivistom OF in KP, ubitim na Turjaku maja 1945, je bila posvečena celotna številka revije *Borec* iz leta 1985,³ dodatna spominska pričevanja pa so izšla še leta 1987.⁴ Leta 1988 je *Borec* objavil tudi prispevek Milana Brezovarja, ki je razkril na videz nerazumljive manipulacije z

¹ Mira Svetina – Vlasta, Partija in OF v letih 1943 do 1945, Ljubljana v ilegali – IV, DZS, Ljubljana 1970.

² Karel Forte – Marko Selin, Veliki vdor nemških obveščevalnih služb v organizacijo narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani decembra 1944. leta, Nič več strogo zaupno – II, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978.

³ *Borec*, št. 12, leto 1985.

⁴ *Borec*, št. 5, 6, 7, maj/junij/julij 1987.

identiteto trupel turjaških žrtev in njihovim pokopom.⁵ V devetdesetih se je s tem problemom ukvarjal Lojz Tršan v svojem magistrskem delu o ljubljanski OF⁶ in v *Virih*, ki jih izdaja Arhivsko društvo Slovenije.⁷ Tega vprašanja se je lotila tudi Ljuba Dornik Šubelj v svojem magistrskem delu o organizaciji in delovanju OZNE.⁸

Knjiga Vere Hutař pa je kljub temu nekaj posebnega. Osrednja tema namreč ni zgodovina Osvobodilne fronte, Komunistične partije ali kaj podobnega, marveč je posvečena osebnosti in usodi le ene od glavnih oseb te medvojnne drame. Pripoveduje nam zgodbo o leta 1908 rojeni tržaški Slovenki, ki se je z družino po prvi svetovni vojni preselila v Ljubljano, po opravljenem trgovskem tečaju in šolanju na Obrtni šoli se zaradi pomanjkanja sredstev za študij zaposlila v Železničarski nabavljalni zadrugi, se kot zavedna Slovenka že leta 1941 vključila v delo OF, delovala do kapitulacije Italije predvsem v okviru Rdeče pomoči (kasneje Ljudske oz. Slovenske ljudske pomoči), oktobra 1943 prevzela vodstvo centralne tehnike, bila še istega leta odpuščena iz službe in se posvetila zgolj ilegalnemu delu. Avgusta 1944 je bila sprejeta v KP in še v istem mesecu vključena v okrožni komite KPS, novembra istega leta pa še v ožji (izvršni) odbor OF; poleg tega je opravljala še del sekretarke Antifašistične ženske zveze. Pred svojim odhodom na osvobodeno ozemlje jo je Mira Tomšič (kasneje Svetina) uvedla še v finančno delo, ko pa je 29. decembra 1944 odšel še Vladimir Svetina – Ivo, je postala vodja celotne odporiške organizacije v okupirani Ljubljani.

Ob koncu 1944 in v začetku 1945 je bilo veliko sodelavcev OF aretiranih, 27. januarja pa je politična policija vdrla v skrivni bunker v vili Toneta in Mare Kralj na Gerbičevi ulici v Ljubljani, kjer je bil center obveščevalne službe OF. Aretirane so bile Neda Geržinič, Leopoldina Mekina in Mara Kralj, zaplenjen je bil precejšen del arhiva okrožne organizacije KP in OF. Sledile so še nadaljnje aretacije pripadnikov OF, odkrit je bil še drug bunker z arhivom OF na Frankopanski ulici. Ko so agenti slovenske politične policije 3. maja 1945 odbirali žrtve iz Prisilne delavnice in jih 4. maja odpeljali na Turjak, so Leopoldino Mekina pustili živo v njeni samici. 6. maja so tisti slovenski policaji, ki so še ostali, izpuščali tudi zadnje zapornike. Vendar pa Leopoldina ni prišla domov.

Dejstvo, da ni umrla kot turjaška žrtev, kakor je veliko kasneje razkril Milan Brezovar, je njeno usodo zavilo v še večjo skrivnost. Najbrž je umrla šele po osvoboditvi Ljubljane. Malo je verjetno, da so jo domobranci ubili kasneje kot ostale, trditev nekaterih, da so jo pustili kot »spečega agenta« pa se sploh zdi »za lase privlečena.« Še najlažje je verjeti izjavi neke neimenovane osebe, ki jo navaja Ada Krivic-Dequal v spremnem dopisu ob predaji svojega privatnega arhivskega gradiva Arhivu Republike Slovenije iz leta 1990.⁹ Ko so na nekem sestanku aktiva Zveze borcev v občini Center razpravljali o raziskavi Milana Brezovarja, naj bi nekdo izrekel naslednje besede: »4. dan po osvoboditvi Ljubljane, 13. maja, smo jo z mojim vodom ustrelili.« Ta datum bi se lahko ujemal tudi s pričevanjem njene sestre Olge in svaka Miroslava Lilika, ki sta videla, da Leopoldino truplo ni bilo iznakaženo kot trupla drugih žrtev poboja na Turjaku, ki so bila že dvanajst dni v zemlji, vendar pa nista opazila niti strelne niti kakšne druge rane, pa tudi obdukcija očitno ni bila opravljena.¹⁰

»Žrtvovana« je pripoved o vojni, trpljenju, sovraštvu in izdaji, pa tudi o upanju, ljubezni in prijateljstvu. Materinska in sestrška ljubezen ter prijateljska čustva so bila tista, ki so vodila vse tiste, ki so kljub vsem težavam vztrajali v iskanju resnice, v prepričanju, da bo leta omogočila rehabilitacijo Leopoldine Mekina, ji vrnila izgubljeno čast in dobro ime.

Delo Vere Hutař sledi avtorčin s spominskimi pričevanji sorodnikov, sledi avtorčin opis Leopoldinje zgodbe, najboljšežnejši del publikacije pa sestavljajo najrazličnejši dokumenti, ki jih je

⁵ Milan Brezovar, *Žale v Ljubljani – priča dogajanj med vojno (izsledki nekega pričevanja)*, Borec, št. 2, februar 1988, str. 155–195.

⁶ Lojz Tršan, *OF v Ljubljani*, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995.

⁷ Lojz Tršan, *Razbitje OF in partije v Ljubljani v zadnjem obdobju nemške okupacije*, *Viri* 10, Ljubljana 1996.

⁸ Ljuba Dornik-Šubelj, *OZNA za Slovenijo*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1994.

⁹ Izjava Ade Krivic-Dequal z dne 24.2.1990, priložena k darilni pogodbi z dne 24.4.1991, s katero je izročila arhivsko gradivo Arhivu Republike Slovenije.

¹⁰ Izjava Miroslava Lilika, svaka pokojne Leopoldine Mekina, z dne 18.3.1987, Borec, št. 2, februar 1988, str. 194.

avtorica zbrala z namenom, da bi osvetlila življenje, delo in smrt Leopoldine Mekina v takšni luči, kot jo je videla sama. Nekateri od njih so bili sicer že objavljeni ob drugačnih priložnostih, vsekakor pa na tem mestu objavljeni izbor omogoča, da pred bralčevimi očmi zaživi čustvena ženska, ki je kot otrok prestala vso revščino primorskega begunca. Neozdravljiva bolezen (epilepsija) ji je verjetno v marsičem onemogočila, da bi si uredila življenje tako, kot bi ji najbolj ustrezalo, pa je vendar ni odvrnilo od tega, da ne bi stopila na pot, za katero je verjela, da jo bo pripeljala do tistega največjega cilja: da bi se Slovenci združili v svobodni Sloveniji. Vidimo jo, kako se vsa utrujena, ožuljena in bolna, z zasledovalci za petami potika po ulicah obžičenega mesta, spoznamo njen položaj v zaporu in sodoživljamo kalvarijo njenih sorodnikov, ki so po vojni zaman iskali razumevanje in pravico, v katero so bili trdno prepričani.

Pa vendar, resnica o uničenju ljubljanske organizacije OF ostaja še vedno nedorečena. Zdi se mi kakor nedokončan mozaik: vedno več je ustreznih kamenčkov, pa vendar – vseh sestavnih delcev še ni mogoče postaviti na ustrezno mesto, nekateri, celo najpomembnejši, pa še vedno manjkajo. Zgodovinarji, ki so se v zadnjih letih ukvarjali s tovrstno problematiko, delijo mnenje sorodnikov, da Mekinova ni izdala bunkerja z obveščevalnim arhivom OF. Trupla izdajalke verjetno res ne bi bilo treba vrniti med turjaške žrtve. Iz razpoložljivega gradiva je tudi razvidno, da pravzaprav ni bilo partijsko vodstvo tisto, ki je proglasilo Leopoldino Mekina za izdajalko.

V »Pojasnilih k provali januarja in februarja 1945 v Ljubljani« z dne 25.10.1985¹¹ so Mira Svetina – Vlasta, Lidija Šentjunc in Ivo Svetina odgovornost za izdajo pripisali Nadi Dolenc, ki je bila leta 1946 izključena iz Mestnega komiteja KPS Ljubljana »zaradi kapitulantskih izjav v zaporu, neiskrenosti in nesamokritičnosti,« o Mekinovi pa so zapisali le, da »je povedala veliko o organizaciji in ljudeh,« saj zapisnik zaslišanja obsega 71 strani, da pa celotno poročilo politične policije o provalah vsebuje mnogo več podatkov in da je torej nastalo tudi na podlagi drugih virov. Opozorili so tudi na provokativno obnašanje zasliševalcev, o čemer priča tudi zaključna izjava Mekinove: »Razočarali so me nekateri tovariši, za katere sem smatrala, da delajo z enakim idealizmom kot jaz sama, toda pozneje sem morala ugotoviti, da to ni res.« Da je bilo njeno razpoloženje zares takšno, so potrdili drugi zaporniki, ki so govorili, da jim je Mekinova v zaporu svetovala, da nima smisla tajiti, ker policija tako in tako vse ve. Tudi Mira Svetina, poverjenica Centralnega komiteja KPS in Izvršnega odbora OF za Ljubljano, je v svojih poročilih osrednjemu političnemu vodstvu v letu 1944 večkrat opozorila, da je v mestu živčno vzdušje zaradi aretacij in mučenj ter da se oblikuje mnenje, da politična policija že vse ve in da mora »dobiti v pest samo še nekaj glav.«¹² Morda so bile tudi zaradi tega Leopoldine sojetnice tako prepričane, da jih je izdala prav ona.

Govornice o izdajstvu Mekinove so namreč širile predvsem njene tovarišice, oblastem pa, vsaj ne vsem in ne tistim najvišjim, očitno niso bile po volji. Franc Škodlar – Čoro in njegova žena Ivanka (Nina) sta bila na procesu leta 1951 obtožena in obsojena med drugim tudi zaradi klevetanja Leopoldine Mekina, javni tožilec pa je v zaključnem govoru poudaril, da je hotela Škodlarjeva s širjenjem tovrstnih govoric le prenesti odgovornost s sebe in ostalih na Mekinovo.¹³

Ob prebiranju izjav njenih sojetnic pa sem dobila vtis, da so bile vsaj nekatere od njih iskreno prepričane v resničnost svojih trditev in nič čudnega ni, da so se čutile prizadete. Vendar je v teh pričevanjih ogromno protislovij, pa tudi mnoge poznejše dogodke je težko razumeti. Med drugim ostaja nepojasnjeno tudi dejstvo, zakaj je bila po vojni Anica Sotlar med redkimi aktivisti oz. komunisti, ki se je morala zagovarjati zaradi svojega zadržanja v zaporu tudi pred organi za notranje zadeve, saj naj bi priznala le tisto, kar so zasliševalci že vedeli. Tako so delali tudi drugi, marsikdo naj bi povedal več.¹⁴ Krivica jo je bolela vse življenje in pred svojo smrtjo, leta 1985, ko je bila že

¹¹ AS, privatni fond Ade Krivic-Dequal, škatla 4, Mira Svetina – Vlasta, Lidija Šentjunc in Ivo Svetina, Pojasnila k provali januarja in februarja 1945 v Ljubljani z dne 15.10.1985 (odslej: Pojasnila k provali...). Podobna obrazložitev istih avtorjev je bila objavljena tudi v Borcu št. 2 iz leta 1986 pod naslovom Prispevki k raziskavi narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani v zadnjem obdobju okupacije.

¹² Pojasnila k provali..., str. 4, 8, 9.

¹³ Vera Hutař, Žrtvovana, Novo mesto 1998, str. 187, Priloga št. 47, Poročilo majorja Zvoneta Debevca o zaključku procesa Škodlar z dne 9.6.1952.

¹⁴ Pojasnila k provali..., str. 10.

zelo bolna in je prebivala v domu za onemogle na Taboru, je prosila Ado Krivic-Dequal, naj razišče resnico. Krivičeva je leta 1987 v objavila izjavo Anice Sotlar, ki se končuje z naslednjimi besedami: »... Zapisnik sem podpisala, ker so tako vse vedeli. Moja vest je mirna. Ničesar nisem izdala. Ko sem po osvoboditvi srečala Vladimirja Svetina – Iva, mi je dejal: 'Če boš imela težave, ti bom pomagal.' Smisel teh besed sem razumela šele pozneje, ko so me poklicali s centralnega komiteja. ... Dobila sem ukor pred izključitvijo, 'ker sem se v zaporu slabo držala'... Uresničitve obljube, da se bo to uredilo, nisem doživela, čeprav sem na to čakala vsa ta leta. Kmalu po vojni sem srečala Nado Dolenc. Bila je vsa objokana. Potožila mi je, da hočejo od nje priznanje, da je izdala bunker pri Mari Kralj. 'Jaz ga nisem!' je rekla. Alenka Benko, ki je bila do junija 1946 Kidričeva tajnica, ji je povedala, da ga je o vsem, kar se je zgodilo v zaporih, takoj po vojni obvestila. Boris Kidrič je vedel vse.«¹⁵

Menim, da obstaja možnost, da izdaje ni zakrivila niti Leopoldina Mekina niti njene sojetnice. Očitno je nekdo obupno potreboval »grešnega kozla«. V tem prepričanju me je še bolj utrdilo pričevanje Vlasta Kopača, obsojenega na dachauskem procesu. Obtoževali so ga tudi izdaje bunkerja v Kraljevi hiši. V preiskavo so se vmešali tudi preiskovalci iz Beograda, ki so ga zasliševali z najbolj krutimi sredstvi. Njihovo zasliševanje se je sčasoma osredotočilo le na Nežo (eno od ilegalnih imen Leopoldine Mekina) in njen bunker. Ko z dolgotrajnim in neusmiljenim mučenjem niso ničesar dosegli, so odnehali. V prispevku, objavljenem v *Borcu* leta 1987, je Kopač zapisal: »Beograjčani so se na svoj način dokopali do resnice (in mi morda tudi rešili življenje), povedali poklicnim slovenskim kolegom svoje mnenje in odšli domov. Odtlej me nihče ni več vprašal, kje je imela Neža bunker. Kot da ga nikoli ni bilo.«¹⁶ Kasneje, ko si je po desetmesečnih zasliševanjih in sodnem procesu avgusta 1948 v zaporu nekoliko opomogel, pa se je vanj ponovno zavrtalo vprašanje, kdo mu je namenil vlogo »izdajalca Nežinega bunkerja« in zakaj. Razmišljal je takole: »Ponujalo se mi je več odgovorov, pravi odgovor pa je lahko samo eden. Najbrž ga bodo odkrili čas in zgodovinarji, ko bodo po dokumentih in pričevanjih aktivistov dognali, kdo je kmalu po osvoboditvi tako nujno potreboval 'Nežinega izdajalca'. Morda bodo ugotovili tudi zakaj.«¹⁷

Do sedaj se to še ni zgodilo.¹⁸ Veliko vprašanj še vedno terja odgovor. Naj opozorim le na nekatera od njih:

1. Kaj se je zgodilo z arhivskim gradivom, ki bi lahko zadovoljivo odgovorilo na zastavljena vprašanja? Ni obveščevalnega arhiva, ki se je nahajal v obeh bunkerjih, neznano kam je izginil dnevnik, ki naj bi ga pisala vodja obveščevalne službe Neda Geržinič itd. In ko je Ada Krivic zbirala podatke o njej, je uspela zbrati »le drobce«, saj so še živeči menili, »da sodi to na ožje področje obveščevalne službe.«¹⁹ Ali sodi še danes? Kot skorajda edini obsežnejši vir so danes na voljo le zapiski o zasliševanjih jetnikov pri slovenski politični policiji (pa še to ne vsi, saj manjka morda najpomembnejši od njih, zapisnik o zaslišanju Nede Geržinič),²⁰ in tisti, ki so nastali pri povojnih zaslišanjih vpletenih. Izjave, pridobljene na tak način v medvojnem in v prvem povojnem obdobju, pa nikakor ne morejo biti povsem verodostojen vir za znanstvene raziskave.

2. Zakaj je bilo pravzaprav tako malo narejenega, da bi resnica o usodnem vdoru prišla na dan (enako velja še za nekatere druge nepojasnjene izdaje)? Zakaj ni nihče organiziral pogovorov z nekdanjimi aktivisti o usodnem zaporu in njihovem delovanju ter razmerah tik pred vdorom policije, čeprav so si mnogi želeli spregovoriti o tem?

3. Ali sta se Mira in Ivo Svetina povsem samostojno odločila postaviti Leopoldino Mekina na tako odgovorno mesto in ji dodeliti toliko nalog, ki jih verjetno ne bi mogel opraviti niti popolnoma zdrav in vsestransko izobražen človek? Ona pa, če je bila še tako prizadevna in marljiva, če jo je

¹⁵ Borec, št. 5, 6, 7, maj/junij/julij 1987, str. 464.

¹⁶ Vlasto Kopač, Zgodba o Neži in njenem bunkerju, Borec, št. 5,6,7, maj/junij/julij 1987, str. 462.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Emil Weiss-Belač v svojem pretresljivem spominskem pričevanju *Ne hodi naprej* (Ljubljana 1997; posebej strani 343–347) predstavlja tudi povojna prizadevanja, da bi krivdo za vdor v ljubljansko odporniško organizacijo januarja 1945 naprtili njemu, čeprav je bil kot partizan ujet že leto pred tem.

¹⁹ Ada Krivic-Dequal, Spremna beseda (k spominskim pričevanjem), Borec, št. 12, leto 1985, str. 584.

²⁰ Ada Krivic-Dequal, Spremna beseda (k spominskim pričevanjem), Borec, št. 5, 6, 7, maj/junij/julij 1987, str. 304.

vodila še tako velika ljubezen do domovine in naroda, že zaradi svoje bolezn nikakor ni bila primerna za vsa dela, za katera so jo zadolžili. Poleg tega naj bili njeni sodelavci po izjavi Leopoldinine sestre obveščeni o njeni bolezni, pa tudi sama naj bi prosila, da bi jo razrešili dotedanjega dela in jo poslali izven Ljubljane.²¹

Nehote se mi vsiljuje misel, da je bila Leopoldina Mekina žrtvovana že vnaprej, morda že takrat, ko ji je bila poverjena prva pomembna naloga. In, če se povrnem k vprašanju, ki si ga je zastavil Vlasto Kopač, komu je to koristilo? Če se ne bodo našli novi viri ali če ne bodo izrečena nova pričevanja, bo namreč iskanje odgovora na to vprašanje ostalo edino vodilo tistim, ki si še žele izvedeti resnico. Morda bi se morali zamisliti tudi ob ugotovitvi Tarasa Kermaunerja, ki je v svoji trilogiji *Slovenski čudež v Argentini*,²² v kateri je razmišljal tudi o tragični usodi družine Geržinič, zapisal, da so v letih 1944/45 prevzele vodstvo OF, partije in obveščevalne službe večinoma ženske meščanskega porekla, ki so bile za marsikoga nesprejemljive iz zasebnih interesov ali razredno-ideoloških pobud. »Zarota molka« pa je, kakor je napisal Kermavner, »učinkovito sredstvo za vse ideologe: komunistične in klerikalne.«²³

Nekateri bivši aktivisti so zapisali, da bo zgodovina razčistila to vprašanje, čeprav velika večina tistih, ki bi bili najbolj upravičeni terjati odgovor, tega ne bo nikoli izvedela.

Vsi pa ne menijo tako. Avtorji že omenjenih pojasnil k »provali« iz leta 1985 (oba Svetinova in Lidija Šentjunc) so na primer zapisali: »Do končnega razčiščenja te in še drugih proval pa se zelo verjetno ne bo mogoče več dokopati, ne samo zato, ker bi terjalo še mnogo naporega dela (gradivo kljub pomanjkljivosti obsega več 100 strani in je neurejeno), temveč tudi zato, ker je bila preiskava takoj po vojni slabo oziroma neorganizirana, preiskovalci med seboj nepovezani, oprema dokumentov površna, ponekod brez datumov in podpisov in v letih 1945 in 1946 pa tja do 1951. in 1953. leta večkrat prekinjena. Med drugim je pri nekaterih povojnih zaslišanjih očitno, da je zasliševalec prezrl mnoge pomembne dokumente, ker zaradi slabega poznavanja problematike ni uvidel pomembnosti nekaterih izjav in ni znal spraševati naprej, kar bi zagotovo prineslo marsikakšno razkritje.«²⁴ Zakaj je bilo tako, pa niso pojasnili.

Ali bo torej – po Kermaunerjevo – ena »najbolj tragičnih in estetsko vzeto: pitoresknh, detektivskih, 'filmskih' zgodb revolucije«²⁵ zares morala obtičati skrita v kotu?

Tisti pa, ki ne nameravajo odnehati, bi se morali večkrat spomniti besed, ki jih je Neda Geržinič napisala na steno samice, v kateri je čakala na smrt:

*»Tu smo spoznali, da je človek lahko zver,
tovariši, zaprimo dver strastem,
ki v maščevalni sli lahko zver v nas samih prebudi.«²⁶*

Mateja Jeraj

Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Vol. 16. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1998. 184 strani.

Ta zbornik je namenjen 50-letnici obstoja Odseka za zgodovinske znanosti Hrvaške akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu (1948–1998). V uvodnem zapisu (str. 5–11) so prikazane razmere pred 50 leti, ko so ustanovili Zgodovinski inštitut JAZU, zdaj Odsek za zgodovinske znanosti HAZU, organizacijske spremembe in razne stvari, ki pač v tak zgodovinski pregled sodijo, kot npr. pregled sodelavcev in strnjen pregled pomembnejših publikacij.

²¹ AS, privatni fond Ade Krivic-Dequal, škatla 4, Izjava Olge Lilik z dne 11.2.1987.

²² Taras Kermauner, *Slovenski čudež v Argentini*. Trilogija, Srečanja in portreti, 3. knjiga, Ljubljana 1992.

²³ Citirano po: Vera Hutař, *Žrtvovana*, Novo mesto 1998, str. 118.

²⁴ Pojasnila k provali..., str. 2.

²⁵ Citirano po: Vera Hutař, *Žrtvovana*, Novo mesto 1998, str. 118.

²⁶ Borec, št. 5, 6, 7, maj/junij/julij 1987, str. 296.